

Juraj Pavić — Novi Sad.

Staroslavenski pjesnički kanon u čast sv. Metodija i njegov autor.

(Prigodom 1050. godišnjice smrti sv. Metodija)

Kult sv. slavenskih apostola započeo je vrlo rano. Najprije u Rimu odmah poslije smrti sv. Ćirila a odatle se iza smrti sv. Metodija raširio po svem slavenskom svijetu. Tako već u X. stolj. Asemanovo evanđelje a u XI. vijeku Ostromirovo označuje 14. februar kao dan uspomene na sv. Ćirila a na 6. aprila brata mu Metodija. Druge crkvene knjige toga vremena stavljaju ih o bok sv. Ivana Zlatoustoga i Vasilija Velikoga.¹ Vrlo rano nastale su i pjesme njima u čast. Sačuvale su nam se u minejama XII. i XIII. vijeka kao sastavni djelovi prigodnog bogoslužjenja. Njima se nije posvetilo dovoljno pažnje i ako predstavljaju ne samo dragocijeni spomenik naše staroslavenske književnosti, nego unose i dosta svijetla, kako ćemo vidjeti, i u razumijevanje nekih pitanja, koja su u vezi s tom književnošću i Ćirilo-metodijskom ideologijom. Odatle pogrešna tvrdnja nekih učenjaka i u najnovije vrijeme prof. Fr. Dvornika, da „Službe“ u čast sv. Ćirila i Metodija ne sadržavaju ništa zanimljiva za historičara.²

1. Najstariji spomenici.

Pjesme u čast sv. braće možemo podijeliti u tri grupe: jedne veličaju posebno sv. Ćirila, druge Metodija a treće obojicu zajedno. Svaka od njih po svome postanku pripada drugom vremenu i drugom pjesniku.

1. Najstariji spomenik, koji nam je sačuvao bogoslužjenje a time i pjesme u čast sv. Ćirila i Metodija jest Draganova mineja u Zografskom manastiru na Atosu. Rukopis imade šest listi sa

¹ Н. К. Никольский: К вопросу о сочинениях приписываемых Кириллу философу. (Известия Отд. Рус. яз. и словесности Акад. Наук. Ленинград 1928. I. стр. 401.

² Fr. Dvornik: Les légendes de Constantin et Méthode vues de Byzance. Prague 1933. str. 344.

dvanaest stranica na pergameni, napisan je jednom osobom a pripada drugoj polovici XIII. vijeka. Nekada su ti listovi bili sastavni djelovi većeg zbornika, u kome su bile sadržane službe raznih svetaca. Na prvim trim listovima ispisana je kod 14. februara Služba u čast sv. Ćirilu pod naslovom:

И память преподобнаго ѡтца нашего Костандина философа. прѣтворенаго именовемъ Курила и оучителѣ словѣнскому жъзыкѣ . . .

a slijedeća tri lista imaju kod 6. aprila Službu u čast sv. Metodiju ovako naslovljenu:

И преподобнаго ѡтца Медодіа оучителѣ словѣнскомѣ жъыкоу. братѣ Кірила философа . . .

Prof. A. Aleksandrov prepisao ga i objelodanio u časopisu Rus. filol. vjesnik.³ U novije vrijeme izdao ga J. Ivanov,⁴ P. A. Lavrov,⁵ i A. Teodorov Balan.⁶

2. Pjesme u čast obojice apostola zajedno sadržaje Služebna mineja za mjesec april moskov. sinodalne biblioteke No. 165 iz XI—XII. st. Najprije ih je objelodanio poznati ruski bogoslovski pisac A. Gorski⁷ a poslije njega spomenuti Lavrov⁸ i Teodorov-Balan.⁹ Postoji još jedna redakcija (srpska) tih pjesama, koje je izdao poznati Isusovac I. M. Martinov ali bez oznake izvora.¹⁰ Sigurno se može ustvrditi, da su pjesme u zografskoj mineji u čast sv. Ćirilu najstarije, ispjevane još za života sv. Metodija, kako svjedoči slijedeća strofa:

Ико солнце на земли всія ꙗчителю
всѣдоу притчами, лоучами богогласна
просвѣщаѣ пошшѣѣ ты вѣроѣ
и ѡ рацѣ стоѣщихъ твоего тѣла,
помѣни, блажене, своя ꙗченики.

Пѣснь 9, 3.

³ Varšava 1893. str. 199 is. Prije toga bio je štampan od П. А. Сырку u istom časopisu 1887. br. 1. i od В. Григоровича и Погодинъ: Кирилло-Медодіевскій Сборникъ. Москва 1865. стр. 240—250.

⁴ Български старини. София 1931. стр. 301—305.

⁵ Материалы по истории возникновения древнейшей слав. письменности (Труды слав. комиссии Академии наук I. Ленинград 1930. стр. 108—111, 116—127).

⁶ Кирилъ и Методи II. София 1934. стр. 53—73. — O samom rukopisu vidi Н. В. Шляковъ: Служба преп. о. нашему Кирилу (Извѣстия. Отд. рус. яз. и словесности Академ. наук. т. XV. 3 (1910) стр. 159. Pri ruci su nam sva ova izdanja.

⁷ М. Погодинъ: Кирилло-Медодіевскій Сборникъ. Москва 1865. стр. 291—296.

⁸ ibid. I. c. 111—114.

⁹ ibid. 74—77.

¹⁰ Памятники древнорус. письменности CVII. Спбр. 1895. стр. 29—31. (Мени не pristupačno).

Sadržajem su punije i oblikom savršenije, dok pjesme obojici u čast dolaze od nekog ruskog pjesnika kasnijeg vremena.¹¹

Donosimo u cijelosti sam tekst bogoslužjenja, prema zogr. mineji, u kojoj se naš pjesnički kanon nalazi kao sastavni dio.¹² Pjesme su sastavljene u nejednakim strofama i stihovima, ali ipak ritmički, pa smo ih i mi tako ispisali, da se barem donekle vidi ova ritmika. U rukopisima kao i u dosadašnjim izdanjima štampane su te pjesme u formi prozaičkih sastavaka.

Преподобнаго ѡтца¹ Меѡодіа² оучителѣ словѣньскомѣ³ жзыкоу, брѣть Кірила философа⁴ . . .

На⁵ господи възвах ѡ[ктои]х стих[ирѣ] ѣ.
и поемъ стих[овѣ] ѣ. по дваџи. гласъ Ѣ.
подобень: дасть знаменіе бо . . .

1. Законъ благодати, наказателѣ стѣжаѣ⁶ си.
Святителю Меѡодіе.
тѣмъ оубо бысть святымъ боуквамъ
прѣмѣдрѣ наставникъ⁷
и прѣдалъ еси своимъ людемъ.
и стадоу ѡчение ихъ
Имже чтѣще и пошчаѣще ся.
въ святыѣ книги благословяѣт Господа
блажим тя достоинѡ.
2. Господень. Меѡодіе блажене словесы послѣдѣж
Бога словѣше⁸ ѡвѣ ѡтца ѡбо родителѣ словесы сѣща
изложетелѣ доухоу прѣсвятому
и еще же истѣ испыташе въпѣж⁹
Ѣтца паракліта¹⁰ не ѡтѣ Сына
Ивѣ глаголя исходяща
тѣмже ѡви ся прѣвааго сѣнма ѡтцемъ
тогожде глаголя богогласе
с тѣми молися господоу¹¹
да спасеть души наша.¹²
3. Апостолскѣж благодать не исполѣ
Ѣт Бога приемъ¹³ ѡтче Меѡодіе
пророчѣствѣ сподоби ся и чудесь же
О почтѣшаго тя достоино

¹¹ Prof. Kazanski tvrdi ne navodeći razloge, da su te pjesme starije nego one u zogr.

¹² Izdanje И. Иванова: Гългарски старини изъ Македония. София 1931. str. 200. — U bilješkama smo se obazrjeli na izdanje V. Grigoroviča prema Pogodinu i Lavrovu . . .

Ор а с к а: G = izdanje Gregoroviča; T = izdanje A. Teodorov-Balan; + = dodano; — nedostaje; ↷ = transp. L = Ловяхинъ : Каноны.

Глаголати прѣжде бѣдѣщаа
 яко настоѣща мѣдре.
 Радѣи ся слѣпымъ видѣние
 и бѣсомъ прогонителю
 и недѣжнымъ врачъ славне.
 Тѣмже подаждь намъ грѣховъ оставление
 и велиж милост.¹⁴

Слава и нинѣ. б(огородиченъ) на стих(овнѣ)
 ѡ(ктон)х.¹⁵ тропаръ глас Ѧ.

4. Священника ти Христе
 Творяще свѣтло трѣжество ѡспеніа
 милости твояе съвыше подаждь
 ѡтвѣрзл¹⁶ же двери царствиа,¹⁷
 раздрѣши¹⁸ жъвы нашѣ многихъ грѣховъ
 Ходатаиствомъ. владыко,¹⁹
 святого ти оученика ѡтца нашего.

¹ G + нашего; ² G + и Киріла философа; ³ G — словѣномъ;
⁴ G — жъвоюу . . .; ⁵ G + Вечерня; ⁶ G = стажав си; ⁷ обратникъ;
⁸ G = богословѣше; ⁹ G + от; ¹⁰ G = оутѣшителѣ; ¹¹ G = спасоу;
¹² G = ны вся; ¹³ G = приѣмъ; ¹⁴ G = велия милости; ¹⁵ G + на
 отпуст; ¹⁶ G = отвѣрзи; ¹⁷ G —; ¹⁸ G + же; ¹⁹ G = владыки.

Канонъ глас ѧ.

Пѣснь ѧ.

Ѧрмось: грядѣте людие.²⁰

Дажь Христе спасе едіне милосѣрде
 слово пространно моля ся твои²¹ милости
 да святителѣ ти въсхваляж²² Меводіа
 и тя прославляж.²³

Оставивъ родъ и ѡтчество
 подро(жи)е и дѣти, святе оучителю,
 въ поустыни изволи съ святыми ѡтцы
 жити прѣславне.

Бранъ лютѣхъ посрамивъ ѡтче бѣсовскож,
 Бранъ лютѣхъ оутоли грѣхъ моихъ,
 оучителю Меводие, молитвами ти.

(Бо)²⁴ Кто изрещи тебе можетъ достоино,²⁵
 зачатіе ти паче словеси²⁶
 Бога бо роди плѣтиж²⁷ прѣчистаа
 намъ явлена спаса всѣмъ.

²⁰ G + поимъ; T = пѣснь Христоу Богу раздѣлшемоу море и
 наставлшемоу люди, иже изведе изъ работы Ѣгипетскія, яко прослави
 са; ²¹ G = твои; ²² G = въсхваля; ²³ G = прославля; ²⁴ G = Богоро-
 диченъ; ²⁵ G —; ²⁶ G = словесе; ²⁷ G = плѣтия.

Пѣснь ѳ.

Їрмось: Оутвьрди насъ собож²⁸...

Ѡ прѣславне кто можетъ изрещи
Меѡодіа дѣтѣли и трѣдъ еже пострада
ѡт бѣсъ тріжзычникъ.

Меѡодіе святе, даръ ты прижтъ от Бога
и подасть трѣбѡжцимъ славящимъ Бога
прославльшаго тя.

Еже²⁹ ми подасть богатъство Христе спасе
блждно живъ погубихъ окаанныи
нж ѡбогати мя покааниемъ.

(Бо).³⁰ Маріе злата³¹ кадилнице
ты страстный мои смрадъ ѡтжени³²
колебяща ся на мя³³
приложениемъ лъстиваго борца.

Сѣдаленъ глас Ѧ. подобенъ: оудиви ся Іусифъ...

Ико сльнца свѣтлость, вьстока тя Христос
вьсиавша³⁴ къ западоу ѡтче
посла мѡдра оучителѣ Меѡодіа³⁵ всѣмъ
просвѣщаща грады многы и страны
бѣквами твоими почитающъ
вся книги богодѣхновеныж³⁶ блажене
счениа Дѡуха прѣсвятааго
нинѣ моли ся непрѣстанно ѡ хвалящихъ тя.

²⁸ G + Господи Т древомъ оумерщвлѣй грѣхъ, и страхъ твои
всади въ сердца насъ поющихъ тя; ²⁹ U originalu Ёже; ³⁰ G = Бого-
родичень; ³¹ G = златаа; ³² G + ствьрди ³³ G = мене; ³⁴ G = вьсиавъ;
³⁵ Пропесено знаѣенје Меѡѡѡдїос = метѡ і ѡѡѡс = putovoda; ³⁶ G = бо-
годѣхновеныи.

Пѣснь Ѧ.

Їрмось.³⁷

Тя има³⁸ ѡтче земѣ Моравскаа
стѣнж твьрдъ
ежже побѣждаемъ³⁹ еретики

Одеснжж прѣдстожца
прѣсвятыхъ троица счителѣ
молита ся Христу⁴⁰
сххранити стадо словѣнское.

Доушж свож и тѣло же
 wskврънихъ неключимаа дѣлаж
 нж спасе wчисти мя
 своѣж си милостиж.

(Бо)⁴¹ Моля ти ся прѣчистаа
 заченьши Бога бесѣмене
 прісно моли ся за рабы свож.

³⁷ G + оуслышахъ Господи слоухъ твои и оубоахъ ся, разоумѣхъ,
 T = дѣла твоя и дивихъ ся и възопихъ: слава силѣ твои Господи;
³⁸ G = имать; ³⁹ G = побѣждаетъ; ⁴⁰ G —; ⁴¹ G = Богородичень.

Пѣснь ѿ.

Їрмось: Свѣта подателю⁴²:

Истыи настолникъ
 апостола славнаго Андроника
 славне ѡви ся оукрася прѣстоль
 святыя церкви паноньскжж мѣдре.

Азь* молимъ Меѳодіе, святителю славне
 разгнаное еретики стадо свое⁴³ схрани
 въ вѣрѣ правовѣрнеи молитвами си wтче.

Пжчинж прѣплаваж житеискжж
 прѣлетѣ wтче wрельскыи⁴⁴
 потоплѣма мя грѣхи святе
 изведи моля ся молитвами си мѣдре.

Бо.⁴⁵ Тебе роджжж творца всѣческымъ
 въпием ти радоуи ся чистаа⁴⁶
 радоуи ся всиавши⁴⁷ намъ свѣтъ
 радоуи ся мѣмѣщшии⁴⁸ бога невѣмѣстимаго.

⁴² T = и вѣковъ творче господи во свѣтѣ твоихъ повѣлени
 настави насъ, развѣ бо тебе иного Бога не знаемъ; ⁴³ G = твоє;
⁴⁴ G = орельскы; ⁴⁵ G = Богородичень; ⁴⁶ G = пречистаа; ⁴⁷ G =
 въставши; ⁴⁸ G — а; * U originalu stoji Тя.

Пѣснь ѿ.

Їрмось: Въ безднѣ...⁴⁹

Ты wт запада святе вси
 Ѳкоже звѣзда свож лочжж сляци
 до вѣстока и сѣвера
 и до юга славне Меѳодіе.

Ѣже слоужбѣ славне прижтъ
 въ Христа Спаса милосърдаго
   сконча святителю
 яко вѣренъ рабъ господоу своему.

Калъ грѣховъ моихъ измыи мя
 щедре Спасителю, едне милостреде
 ты бо единъ имаши власть Господи
   отпоущати грѣхы.

Бо.⁵⁰ Вѣрнаго царѣ нашего ѣтверди
 побѣдж дажъ емоу яко всемогжи
   на варвары владыко
 рожденъ ся ис чистыж безмжжныхъ матере.

Кондакъ гласъ ѣ.

Божествнаа и вѣрнаа
 Меѳодіа вси въспоимъ людие,
 И любвиж оублажимъ
 яко пастырѣ великааго словѣномъ
 слоужителѣ наоучи честно
   прогонителю ереси,
 молит бо ся непрѣстанно ѿ всѣхъ насъ.

Икосъ⁵¹

Царствии Паномии⁵²
 коупно новии сжще людие
 тебе пастырѣ честна
   свѣдящи радууетъ ся,
 дѣтѣли ти поспѣшьствоуетъ
 троды и болѣзни похвалнаа тайно
 тебе почитающимъ, миро многочестно
 Меѳодие святителю⁵³
 молит бо ся непрѣстанно ѿ всѣхъ насъ.

⁴⁹ G + грѣх, T = овнѣи валяясн неизслѣднѣю милосердия твоего
 призываю бездноу: от тли Боже мя возведи. ⁵⁰ G = Богородичень;
⁵¹ T —; ⁵² Панония; ⁵³ G + людие.

Пѣснь Ѣ.

Їрмосъ: О тѣлѣ златѣ на поли диерамлѣ.⁵⁴

Ѡ ваю святаа хвалитъ ся славно
 градъ Солоуньскый, Кириле святе и Меѳодие,
 Мисии и Паномии⁵⁵ и Моравьскаа земѣ блажене,⁵⁶
 славящи и въпижщи благословенъ.⁵⁷

На камени ты вѣры ствърди
 нози свои блажене
 и не подвиза Богъ⁵⁸ тебе святе
 противных доуховъ
 нж яко храберъ борець противя ся имъ
 пошше благословень.⁵⁹

Събодена мя разбоиники Христе,
 и съзвена помилоуи мя моля ся тебѣ
 и възлѣи масло на мя, вобычаи милости си,
 яко да възхваля тя Боже благословень еси.

Бо.⁶⁰ Невещствна свѣта селище
 твое чрѣво бысть.
 свѣтлостми божиа разоума
 безбожие одгнавши
 чиста богоневѣсто дѣвице
 жже поемъ въпижце благословень.⁶¹

⁵⁴ G + служи, T = мѣ три твои отроци не брѣгоша безбожнаго велѣнїя; посрѣдъ же огня ввержены орошаема пояхъ благословень еси Боже отецъ нашихъ. ⁵⁵ Панѣния; ⁵⁶ G ↪; ⁵⁷ G + Богъ; ⁵⁸ G = богу; ⁵⁹ G + богъ отецъ; ⁶⁰ G = Богородичень; ⁶¹ G + богъ отецъ.

Пѣснь ѱ.

Їрмось. Въ пещь огньнжж къ дѣтемъ,
 еврейскимъ съшедшаго
 И пламенъ на хладъ прѣложышаго Бога
 поите всѣ дѣла Господа.

Теклоименитъ⁶² святе, Меѳодїе ты бысть
 Къзни вражїж низложивъ славне,
 оучителю прѣмждре
 поите въпижце благословите.⁶³

Архїереи ты бысть по чиноу Аарону
 жерьи, блажене, агньца
 ржками си святима раздая вѣрнымъ
 поя благословень.⁶⁴

Нощь люта мя Христе, грѣховна постиже
 и лютѣ яко омрачи доушж мож
 нж⁶⁵ моля ти ся Боже пресвѣти
 и на покаание настави
 пошца тя въ вѣкы.

Бо. Изнемогшж многими прилогы
 лжкавааго Богородице

ѡкааннѡ доушѡ мож
 цѣльбнами молитвами
 дѣвице здрава сѣтварѣи⁶⁶
 да тя прославлѣемъ въ вѣкы.

⁶² Orig. Θεκλοιμενιτѣ; ⁶³ G + вся дѣла господа; пойте и превносите; ⁶⁴ G = благословите всѣ дѣла; ⁶⁵ G —; ⁶⁶ G = здравѣ сѣдѣваи.

Пѣснь ѡ.

Їрмосъ: Иже ѡт Бога Богъ слово
 неизреченноѡ мѡдростиѡ
 Пришедша обновити Адама
 ѡдѣѡ тлѣннѣи падша лютеѡ.
 Ѡт святыѡ же дѣвицѡ неизреченно
 въплъщаема нас ради
 пѣсньми величаемъ.

Тя блажене поетѣ земѣ Моравскаа
 чѣстно твое тѣлѡ имящи
 и Паномьскаа святителю
 просвѣщенѣ тобоѡ
 и людие юю съшедше ся
 празноужтѣ твоѡ память.

Имяща святаа прѣ ѡ святеи Троици
 Кирилѣ преподобне, Меѡдие святителю
 стадо ваю святое
 ходяще по земи страннѣи
 схранше стадо свое растѣта
 молитвами си блаженаа.

Нинѣ припадаю, счителю святе Меѡдие⁶⁷
 моля ся тебѣ, оумиленое⁶⁸ се пѣние приими.
 и испроси же ѡтпоустѣ грѣховѣ моих оу⁶⁹ Спаса Христа.

{Бо}.⁷⁰ Радоуи ся, прѣсвѣтаа богородице Марие,
 радоуи ся, непорочнаа искѣса мѡжске не познавши,
 радоуи ся, свѣтило всемоу миру рождши,
 молящи непрѣстанно⁷¹ къ Христоу Богоу.

⁶⁷ G —; ⁶⁸ G = оумиленое; ⁶⁹ G = от; ⁷⁰ G = Богородиченѣ;
⁷¹ G = не прѣстай къ богоу спасоу.

III. Pjesnički kanon u čast sv. Metodija.

Koliko god je starosl. pjesništvo bogato, ipak nije samoniklo. Nije to moglo ni da bude. Prvi naime naši književnici ili su bili Grci vješti slavenskom jeziku ili Slaveni odgojeni u grčkom duhu i kulturi pa se nisu mogli oteti bizantskom uplivu. Zato naše

starosl. pjesništvo nosi na sebi znakove i karakteristike bizantske poezije onoga vremena. Ovamo u prvom redu spada vanjska pjesnička forma, metrički ritam, akrostih i t. d. Pod ovim uplivom ispjevano su u IX. i X. stoljeću i pjesme u čast sv. slavenskih prosvjetitelja.¹³

Dvije vrste pjesništva postojale su tada u Bizantu: kanonsko i političko (građansko). Ovo posljednje tek se tada počelo razvijati, ali je ipak ušlo u staroslavensku književnost. Crkveno pjesništvo imalo je već svoju ustaljenu t. zv. kanonsku formu.

Raspravljajući o starosl. pjesničkom kanonu potrebno je da se upoznamo sa postankom i ustrojstvom ove vrste pjesništva u Bizantu, da nam bude jasna njegova recepcija kod Slavena.

1. Razvoj pjesničkog kanona.

Pod imenom liturgičkog pjesn. kanona razumijevao se od najstarijih vremena niz biblijskih himni, koje su se po nekom stalnom redu (*κανών*) upotrebljavale u kršćanskom bogoslužjenju. Spominju ih već stari pisci kao Origen¹⁴ i Klemens Aleksandrijski.¹⁵ Iz poznatog Cod. Alex., koji sadržaje najstariji grčki prijevod sv. pisma, razabiremo, da je taj kanon obuhvatao 14 biblijskih pjesama, koje nazivlje himnima (*ᾠμοί*).

Najstariji ustav jutrenje i večernje, kako je sadržan u t. zv. Porfirijevom psaltiru (rukopis iz god. 862.) propisuje deset biblijskih himni.¹⁶

U V. i VI. stoljeću pod uplivom pseudodionizijeva spisa De eccl. hierarchia cap. V. i VIII. o devet korova anđeoskih, broj himni bude stegnut na devet, pa je tako taj broj zadržan sve do danas. Te himne jesu: 1. Pjesma Mojsijeva iza prelaza preko Crvenog mora. Exod. 15, 1—19.; 2. Pjesma Mojsijeva kojom kori narod. Deut. 32. 1—43.; 3. Pjesma Anina. I. Kralj. 3. 1—10.; 4. Habac. 3. 2—19.; 5. Molitva Izajjeva. Is. 26. 9—20.; 6. Proroka Jone 2. 3. 10.; 7. Molitva triju mladića u ražarenoj peći. Dan. 3. 26—57.; 8. Hvalospjev tih mladića. Dan. 3. 52—88.; 9. Hvalospjev presv. Bogorodice — Magnificat. Luk. 1. 46—55. Ove himne nazivlju se drukčije i odama.

Počevši od trećega vijeka nastao je običaj umetati među psalme i ove biblijske himne još i samostalne kraće ili duže pjesme odgovarajuće značenju praznika. One nisu bile sastavljene u starom klasičkom metru nego u ritmičkoj formi. Po njihovoj muzikalnoj

¹³ А. И. Соболевскій: Материалы и изслѣдованія въ области слав. филол. и археол. (Сборникъ Отд. рус. яз. и Слов. т. 88 (1910) стр. 19

¹⁴ Orig. u lib. iudicum hom. VI, 3 (Migue 12. col. 974 c).

¹⁵ *Εκ τῶν προφητικῶν ἐκλογαί.*

¹⁶ И. Мансветовъ: Церковный уставъ. Москва 1885 стр. 3.

karakteristici prozvaše se tropari (*τρόπος* = način pjevanja).¹⁷ Tropari su dakle najstariji oblici ritmičkog pjesništva. Malo po malo množio se broj tih samostalnih tropara tako, da su oni nuz postojeće biblijske pjesme i psalme sačinjavali novu paralelnu vrstu himni, koje su poznate pod nazivima *ἀντίφωνα*, *ἀπόστιχα*, *ἐγκώμια* ili općenito *συχηρόν*, što znači djelo sastavljeno iz stihova. Najprije se oni dodavali osmoj i devetoj odi a kasnije i ostalim. Na ovaj način tropari uzeti kao cjelina sačinjavali su dvopjesnece (*δυσόδια*) ili tripjesnece (*τριώδια*), a tropari svih devet oda tvorili su pjesnički kanon (*κανὼν ἁσματικός*). Ovakvo proširenje prvobitnog bogoslužbenog kanona bilo je već općenito u običaju u V. i VI. vijeku. Nove umjetne ode potisnuše na stranu stare biblijske i zauzeše njihovo mjesto. Pjevanje biblijskih oda u kanonu potpuno je zanemareno (osim u vel. postu). Nove ode potsjećaju na svoga predšasnika samo svojim brojem i nešto malo prvim troparima u prvoj i osmoj odi.

2. Najpoznatiji pjesnici kanona.

Kao najstariji pjesnik kanona važi Sv. Sofronija Jeruzalemski († 638). Sastavio je kanone za veliki post i za vrijeme od Uskrsa do Uznesenja, no danas se ne upotrebljavaju. Bili su to „dvo- i tropjesneći“.¹⁸ Njemu se pripisuju još i časovi na Vel. Petak, Badnji dan te obred blagoslova vode. Inače je Sv. Sofronija više poznat sa svoga liturgijsko reformatorskog djelovanja u grčkoj erkvi. Ustanovio je red bogoslužja i raznih svetkovina, rasporedio čitanje sv. pisma na razne svetkovine i tako postao tvorac perikopa.¹⁹

Potpuni pjesnički kanon sa 9 oda u duhu biblijskih pjesama ispjevao je prvi Andrija Kritski (640—730).²⁰ Najpoznatiji je njegov veliki kanon: *Πόθεν ἀρξώμαι θρηνεῖν* . . .

¹⁷ Sačuvala nam se jedna takva kombinacija tropara sa ps. 32 (33) iz IV. vijeka:

Ps. 32 (33) vers. 1—5	slijedi vers. ps. 16 do kraja
Tropar: Ὁ γεννηθεὶς ἐν Βηθλεὲμ καὶ ἀναρραφεὶς ἐν Ναζαρέτ κατοικήσας ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ. εἶδαμεν σημεῖον ἐξ οὐρανοῦ	Tropar. γονυπεσόντες ἔλεγον δόξα τῷ πατρὶ ἀλληλουῖα, δόξα τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι
Slijedi vers. ps. 6—15	ἀλληλουῖα, ἀλληλουῖα,
Tropar: ἀστέρος φανένος ποιμένες ἀγραυλοῦντες ἐθαύμασαν	ἀλληλουῖα.

F. Bickell: Das älteste liturg. Schriftstück (Mittheilungen aus der Sammlung des Papyrus Erzherzog Reiner II/III. Wien 1887. str. 83 ss.

¹⁸ К. Поповичъ: Патриархъ іерус. Софроній [Труды Кіев. дух. акад. XXX (1899), XXXI (1890) No. 9. 23—42.]. — Migne Patr. gr. 87. 3. col. 3733i — Ch. Paradourous: *Tà σογγράμματα τοῦ ἁγίου Σωφρονίου Ιερου.* (Νέα Σίον XVII, str. 130—141).

¹⁹ Migne P. G. 94. col. 336 ss.

²⁰ А. Виноградовъ: Святый Андрей архіеп. критскій (Христ. Чтеніе 1902, str. 247—269. — S. Vailhè: Saint André de Crète [Echos d'Orient V (1902) str. 378—387].

Vrhunac kanonskog pjesništva tvore S v. K u z m a (706—760)²¹ i S v. I v a n D a m a s c e n (rod. oko 675).²²

Progonstvo i muke mnogih ispovjednika za vrijeme ikonoborstva oplodile su u mnogom i crkveno pjesništvo. Sv. Teodor sa Josipom Himnografom i pjesnikinjom Kasijom²³ ne zaostaju mnogo za Kozmom i Damascenom. Pjesnički zanos zahvatio je sve slojeve, pa je malo po malo došlo do toga, da je svatko, tko je samo nešto u sebi osjećao pjesničkog dara, nastojao pridonijeti proslavi kakvog praznika svojom pjesmom. Nije čudo, da je pjesništvo počelo opadati. Stari pjesnici odlazili su u zaborav, među njima i „princeps melodum“ sv. Roman, a novi si počeli utirati put u bogosluženje. More pjesama svakakvog kvaliteta prisililo je crkvene krugove, da se pristupi k nekoj redakciji. A to se dogodilo u X. vijeku u Studijskom samostanu u Carigradu. U glavnom je ova redakcija zadržala prvobitni palestinski oblik i karakter kanona, kako su ih izradili Kosma i Damascen, a koji je ostao mjerodavan i do danas. Sa XI. vijekom prestaje crkvena pjesma, jer je konačno razvoj liturgije bio dovršen, pa je nestalo i nade, da će se te pjesme moći i upotrijebiti. U naknadu za pjesmu razvila se muzika.²⁴

3. Sastav pjesničkog kanona.

Danas se pod pjesničkim kanonom razumije zbir od devet pjesama — oda, — kod kojih se sve strofe u svom sastavu i napjevu upravljaju po prvoj. One su među sobom ritmički povezane, jednako izgrađene, imaju jedanteisti muzikalni motiv i toničke slogove. Prva strofa se zove irmos (*ἱρμός*) a ostale tropari. Ovo pravilo, da sve strofe u jednoj odi moraju s irmosom imati jednaki broj slogova zove se izosilabizam. a ono drugo, po kome te strofe nose isti ritmički naglas nazivljemo homotonija. Izosilabizam i homotonija jesu dakle dva osnovna zakona bizantskog crkvenog pjesništva.²⁵

Svaka oda u kanonu sastoji se osim irmosa još od četiri strofe, od kojih je posljedna posvećena presv. Bogorodici pa se zato i zove Bogorodičen (*Θεοτοκίον*). Prema tome forma kanona jest: devet oda, svaka oda sa pet strofa, od kojih je prva irmos a posljednja Bogorodičen.

²¹ S. Eustratiades: *Κομῆς Ἱερ. ὁ ποιητής* [*Νέα Στίων* XXV (1933) str. 83—99, 143—158, 202—218].

²² K. Krumbacher: *Gesch. d. byz. Litteratur*. München 1897., str. 674 ss. — S. Eustratiades: *Ὁ ἅγιος Ἰωάννης Δαμασκηνὸς καὶ τὰ ποιητικὰ ὀρθοῦ ἔργα* [*Νέα Στίων* XXIV (1932.), str. 28 ss.; XXV (1933.), str. 11 ss.].

²³ Филарет Черниг: *Истор. обзоръ пѣснопѣвцевъ и пѣснопѣнія гречес. Церкви. Чернигов 1864.*, str. 560 ss.; 328 ss.

²⁴ G. Manojlović: *Nešto o crkvenoj lirici vizantinsko-grčkoj* [Glasnik zem. muzeja XVI (1904.), str. 115 ss.].

²⁵ W. Christ et M. Paronikas: *Anthologia graeca carminum christianorum*. Lipsiae 1871 str. LXXV. ss.

a) *I r m o s*.²⁶ Irmos igra u kanonskom pjesništvu glavnu ulogu. Hoćemo li znati ritam neke pjesme dovoljno je znati njezin irmos. Ne smijemo naime zaboraviti, da su bizantski pjesnici bili ujedno i kompozitori (*μελωδοί*) tako, da je s početka svaka pjesma imala i svoju vlastitu melodiju. Sa brojem pjesama rastao je i broj melodija. Da ovo umnožavanje pjesama i melodija ne ode u beskonačnost nastao je kasnije običaj, da su pjesnici preuzimali već gotove irmose sa ustaljenom melodijom i pod njih potpisivali svoje strofe u pojedinoj odi.²⁷ Takav je slučaj sa našim starosl. pjesničkim kanonom.

b) *Bogorodičen*. Kad je u VIII. stoljeću štovanje presv. Bogorodice uzelo velikog zamaha, uveo je sv. Ivan Damascen običaj posljednji tropar (strofu) u svakoj odi posvetiti Majci Božjoj. Kod mnogih pjesnika ovih Bogorodičnih ili uopće nema ili ne ulaze u sastav kanona kao na pr kod Kuzme. Veliki broj njihov nastao je u Studijskom samostanu pa su oni ušli ne samo u kanone nego i u drugu vrstu pjesništva te u sva bogoslužjenja. Njihovi autori su samo onda sigurni, ako se daju raspoznati i utvrditi po akrostihu a to je kod Teofana i Josipa Himnografa, dakle kod pjesnika IX. stoljeća.²⁸ Od prve polovine toga vijeka Bogorodični ulaze u sastav kanona a u XI. vijeku uvučeni su po Joanu Mauropu u kanonski akrostih.

Kako se vidi Irmosi i Bogorodični u Metodijevu kanonu nisu originalni nego preuzeti iz grčkog Oktoiha (osmoglasnika),²⁹ koga je uredio sv. Ivan Damascen. Ovi irmosi nalaze se danas na kanonu za ponedjeljak drugoga glasa. Tako irmos prve pjesme glasi u originalu i starosl. prijevodu ovako:

Δεῦτε λαοί, ἄσωμεν
ἄσμα χριστῶ τῷ Θεῷ,

Грядите людие поимъ
пѣснь Христѣ Богу,

²⁶ W. Christ: Über die Bedeutung von Hirmos, Troparia u. Kanon. (Sitzungsberichte d. bayer. Akademie München 1870. Bd. II. str. 75—108.

²⁷ Irmosi su sakupljeni u knjizi Irmologion. Najstariji je Cod. Patm. 55 a sadržava irmose od 2. glasa. Pisan u XII. stolj. Pokojni zaslužni L. Petit sakupio je za svoga života oko 750 irmosa ali ih nije izdao. U najnovije vrijeme objelodanio je Sofronije Eustratiades, metropolit Leutopolski: *Εἰρημολόγιον* Paris 1932. str. 267 sa dragocijenim blagom do XIII. vijeka.

²⁸ W. Weyh: Die Akrostichis in d. byzant. Kanonesdichtung. Leipzig 1908. str. 67 ss.

²⁹ *Οκτώηχος* = knjiga sa bogoslužjenjima za sve dane u tjednu po 8 glasova. Sredio ga sv. Ivan Damascen. Dopunjavali ga Josip Himnograf, Teodor Studit, Mitrofan, Konstantin Porfirogenet i dr. Oktoih Ivana Dam. ima samo nedjeljno bogoslužjenje. Za ostale dane Teofan i Josip uredili su Paraklitik. U starosl. bogoslužju obe knjige su spojene u jednu pod imenom „Osmoglasnik“. Bez sumnje je, da su sv. Ćiril i Metod preveli samo Damaskenov oktoih, jer Teofan i Josip bili su njihovi savremenici i kao takovi još nepoznati u orćem bogoslužjenju. (A. П. Лопухинъ: Правосл. богосл. енциклоп. II. Петроградъ 1903. str. 831 ss.

τῷ διελόντι θάλασσαν
καὶ ὀδηγήσαντι τὸν λαόν,
ὃν ἀνήκε δουλείας Αἰγυπτίων
ὅτε δεδόξασται.

раздѣльшему море
и наставльшему люди,
иже изведе из работы Еги-
петскія
иже прославися.

Irmos treće ode:

Στερέωσον ἡμας ἐν σοι, Κύριε,
ὁ ξύλῳ νεκρώσας τὴν ἀμαρτίαν,
καὶ τὸν φόβον σου ἐμφύτευσον
εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν
τῶν ὁμνούντων σε.

Оутверди насъ собож Господи,
древомъ оумерщвлеи грѣхъ,
и страхъ твой всади
въ сердца насъ
поющихъ тя.

Irmos četvrte ode:

Εἰσακήκοα, Κύριε,
τῆς οἰκονομίας σου τὸ μυστή-
ριον
κατενόησα τὰ ἔργα σου
καὶ ἐδόξασα σου τὴν Θεότητα,
itd. itd. itd.

Оуслышахъ Господи
слоух твой и оубоах ся³⁰
разоумѣхъ дѣла твоя
и прославихъ твое Божество.

Iz navedenoga primjera se vidi da se starosl. prevodioci nisu držali ni izosilabizma. Poznati slavisti kao Jagić,³¹ Jacimirski,³² Abicht,³³ proučavajući starosl. pjesničke prijevode nisu mogli doći do pozitivnih rezultata u pogledu na izosilabizam i homotoniju. Glavni od razloga je taj, što nam se nije sačuvalo ni jedan originalni rukopis tih prijevoda. U vrijeme prepisivača nestalo je bilo poznavanja metričke konstrukcije i kod samih Grka pa ga ne možemo tražiti ni kod prepisivača. Osim toga nama još uvijek nije dovoljno poznata uloga starosl. ѣ, ѡ, kao i naglašenih i nenaglašenih vokala. Točka koju susrećemo u slavenskim prevodima označuje κῶλον t. j. jedinstvo u muzičkom smislu a često služi i za razumijevanje same tehnike stiha.³⁴ Dali slavenski prevodi grčkih irmosa dolaze od našeg pjesnika kanona ili ih je on već gotove preuzeo isto tako ne možemo točnije ništa utvrditi dok ne bude više svijetla uneto u prevodilačku djelatnost sv. slavenskih apostola i njihovih učenika, napose u prijevod crkvenih knjiga u prvom redu Oktoiha i Antologiona.³⁵

³⁰ Trebalo bi da bude: Смотренія твоєго таинство.

³¹ Starine X.

³² Сборникъ Отдѣлення русс. яз. и слов. Академіи Наук. Петербург. L XXXII (1907).

³³ Archiv für Slav. Philologie XXXVI (1916.) str. 414—429.

³⁴ R. Abicht. Die Interpunktion io d. slav. Übersetzungen griech. Kirchenlieder (Archiv für slav. Philol. XXXV. (1914.) str. 413—437.

³⁵ Anthologia = Цѣлословъ knjiga, koja sadrži bogosluženja na veće praznike u godini.

e) Ispuštanje druge ode. Vrlo je zanimljiva i još ne razjašnjena činjenica, da je danas u svakom pjesničkom kanonu izostavljena druga oda, i ako je nekad bila. Tako se u kanonima Andrije Kritskog druga oda nalazi, dok kod sv. Ivana Damascena, Joana Monaha i Kuzme nema je. Teofan Graptos-Načertani, Josip Himnograf imaju kanona sa drugom odom i bez nje.³⁶ Pjesnici, koji su se naslonili na Damascena i Kuzinu (a tih je većina) ispuštaju drugu odu. W. Christ³⁷ misli, da je izostavljanje druge ode u savezu sa pokajničkim karakterom te ode, koju je morala biti ispjevana u duhu ukora Mojsijevog sinovima izraelskim (Deut. 32. 1—43.), a to nije priličilo na veselije prigode nego samo na post. U istinu u tropjesnecima velikog posta nailazimo na drugu odu. Staroslavenski Metodijev kanon nekad je imao drugu odu, što se najbolje vidi iz manjkavoga akrostiha. To je sasvim i razumljivo, pošto šesti april pada redovito u velikom postu. Kako je ona glasila, tko, zašto i kad ju je izbacio iz ovoga bogoslužjenja, ostaje nerazjašnjeno.

d) Akrostih.³⁸ Iz orijentalnog i staroklasičkog pjesništva ušao je akrostih i u Bizant. Za akrostih služi ime sveca ili praznika u čiju je slavu kanon sastavljen, najčešće ime pjesnika pa i čitave strofe pojedinih oda. Kod kanonskog pjesništva akrostih nije pravilom. Sv. Sofronije ga ne poznaje nego pred pjesme stavlja natpis, koji izražava neku misao mnogo puta i bez veze s onim, što se govori u pjesmama. Andriji Kritskom za akrostih služe brojevi. Kod ostalih pjesnika mnogi kanoni nemaju akrostiha. Računajući sa ispuštanjem druge ode, pjesnici su udečavali svoj akrostih ako, da on ipak ne bude krnj.

U cijelom našem kanonu od svega je najvažniji akrostih. On nam ne samo otkriva pjesnika nego daje ključ za riješenje i drugih pitanja u sklopu Ćirilo-Methodske književnosti. Pošto je izostavljena druga oda akrostih je krnj za 3 slova, koliko je ta oda imala strofa. Doslovce glasi: Добро Методит пте Константин. Iz čega se lako vidi da je prvotni akrostih glasio: Доб(ра)о Методиа п(о)ет Константин, da je bio potpun. Sam pjesnik Konstantin nije mogao izostaviti druge ode, jer bi inače bio tako udesio akrostih, da ne ostane krnj. Kao dobar poznavalac savremene biz. crkvene poezije mogao je vidjeti mnogo sličnih primjera kod drugih pjesnika. Uzmimo samo nekoliko. Kozna Majumski

³⁶ A. Paradoronlos-Keramens: *Δεύτεροι ἴθαλ ἀσματικῶν κανόνων* (Bizant. временникъ XIII (1906) str. 484—488.

³⁷ W. Christ et M. Paronikas: *Anthol. graeca carm. christianorum*. Lipsiae 1871. pg. LXIV.

³⁸ E. Norden: *Antike Kunstprosa I*. Berlin 1893. str. 37. — K. Krumbacher: *Die Akrostichis in d. griech. Kirchenpoesie* (Sitzungsbericht d. philol. philol. u. histor. Klasse d. bayr. Akademie, München 1904. str. 551. i W. Weyh l. c. — B. Kirschner: *Alphabetische Akrostiche in d. syrischen Kirchenpoesie*. Leipzig 1907.

spjevao je kanone za Božić bez druge ode ali sa punim akrostihom: *Ἡριστὸς βροτωθεὶς, ἦν ἄπερ Θεὸς μένη.*

(Krist utjelovivši se ostaje Bogom kako i bijaše),³⁹ Ivan Damascen na Preobraženje sa *Μοσῆς Θεοῦ πρόσωπον ἐν Θαβὼρ ἰδε*

(Mojselj Božje lice vidje na Taboru),⁴⁰ Josip Himnograf za Uvod Bogorodičin sa: *Χαράς δοκεῖον. σοι πρέπει χαίρειν μόνη.*

(Posudo radosti Tebi se jedinoj dolikuje radovati),⁴¹ Teofan na Blagovijest bez druge ode sa alfabetkim akrostihom),⁴² Mitrofan na sv. Trojcu sa *Κανὼν ὁ πέμπτος φωτὶ τῷ τρισηλίῳ.*

(Peti kanon svjetlu Trosunčanom)⁴³ i t. d., i t. d. Dapače i u onim nepotpunim kanonima sa dvije ili tri ode akrostih je potpun.⁴⁴ Pa i jedan starosl. kanon u čast sv. Ćirilu i Metodu ruske redakcije, koga smo više spomenuli, nema druge ode ali ovaj potpuni akrostih: *Κοурила философа и блажена Меѳодия пою.*⁴⁵

Drugu odu izostavilo je neko lice iza smrti Konstantinove. Nadalje primjećuje se da je u šestoj odi zamijenjen položaj prve i druge strofe pa je stoga i u akrostihu ispalo *πτε* mjesto *πετ*. Osim toga druga strofa u petoj pjesmi počinje sa *τ* a trebalo bi da počne sa *α*, dakle mjesto *τᾶ* *ΜΟΛΙΜᾶ* imalo bi stajati *αζᾶ* *ΜΟΛΙΜᾶ*. Ove pogreške možemo protumačiti na taj način, da ih je učinio sam prepisivač XIII. vijeka zografski kaluder Dragan. Sudeći po jednoj bilješci u rukopisu Dragan je bio neuk pa ne samo da nije poznao pjesničkog kanona, nego mu i samo prepisivanje moralo pripasti vrlo teško i on ga smatrao pokorom. Zato je i dodao na rukopisu: *Πισши окаяниче Драгане яко за грѣхи твоя Богъ твой мучить тя, пиши страницѣ.*⁴⁶

e) Kondak, Ikos i Pohvalna slova. Promatrajući grčki pjesnički kanon nailazimo iza 6. ode na dva tropara, od kojih se jedan zove Kondak a drugi Ikos. Oni ne ulaze u sam sastav kanona. To je preostatak onih vremena, kad su se na tom mjestu čitala *Acta martyrum* i recitovala himna od 20—30 strofa u čast svecu. Ona se zvala „Kontakion“ a njezine strofe „Ikos“.⁴⁷ Kasnije se na tom mjestu držalo Pohvalno slovo ili čitao životopis sveca, u čiju je čast ispjevan kanon. Od himni sačuvao se danas u cijelosti još samo kontakion Akathist. Pohvalna slova i životopis

³⁹ E. Ловягинъ: Богослужбные Каноны на греч., слав. и рус. С. Петербург. 1875. стр. 3.

⁴⁰ Ibid. str. 92.

⁴¹ Ibid. 193.

⁴² Christ et Paranikas l. c. str. 236.

⁴³ Ibid str. 254.

⁴⁴ Ловахинъ l. c. str. 215.

⁴⁵ Лавров: Материлы стр. 111.; — Теодоров-Баланъ str. 75. ss.

⁴⁶ Шляковъ l. c. str. 187.

⁴⁷ P. Maas: Das Kontakion (Byz. Zeitschrift XIX. (1910.) str. 285—306. — Prestavnik kontakijskog pjesništva je sv. Roman Slatkopojac, najveći pjesnik svih vremena (Vidi „Bog. Smotra“ 1917.).

писи светaca sakupljeni su u jednu knjigu, koja se zove „Četi-Mineja“ (Mineja za čitanje). Najstarija takva mineja nalazi se u VIII. knjizi historije Eusebija Kesarijskog.⁴⁸

Do nas su došla dva takva Pohvalna slova i jedan životopis sv. Metodija nazvan Metodijeva panon. legenda namijenjeni proslavi uspomene na 6. aprila.⁴⁹ Nije bez interesa, da se jedno od tih Pohvalnih slova — nazovimo ga prvim — nalazi zajedno sa životopisom u Mineji-četii Uspenskog sabora u rukopisu iz XII. vijeka. Drugo Pohvalno slovo je kraće u rukopisu iz XIV. stolj. i obično se pripisuje Klementu Slovenskom.

Usporedimo li naš staroslavenski pjesnički kanon u čast sv. Metodija sa gore označenim literarnim spomenicima, vidjet ćemo da su pjesniku Konstantinu oni bili poznati. Što više. U Bizantu je redovito pjesnik kanona bio i autor Pohvalnog slova i Životopisa. Imajući to na umu, možemo se sa velikom vjerojatnošću zapitati, nije li Konstantin ujedno i pisac Metodijeve panonske legende i Pohvalnih slova u čast slavenskih apostola?

Pjesn. kanon

... в поуcтѣни нзволи съ
святѣми отцы жити прѣ-
славне. (Pj. 1, strofa 2.)

Оставивъ родъ и отчѣство,
подрожие и дѣти, святе оучи-
телю. (Pj. 1, str. 2.)

Кто можеть изрещи Мето-
диа дѣтѣли и троудъ.
(Pj. 3, str. 1.)

Пжчинѣ прѣплавая житиис-
кжж прѣлѣтѣ, отче орелскы.
(Pj. 5, str. 3.)

Якоже свѣзда своя лоучя
слящи до вѣстока и сѣвера
и до юга. (Pj. 6, str. 1.)

Pohvalna slova i Ž. M.

... и шѣдъ въ Алимбѣ, иде-
же живоуть святѣи отцы.
(Ž. M. III. Lavrov 71.)

Остави жития сего вся кра-
сотж домъ и богатство, оца
и матере братиѣ и сестры.
(Pohv. sl. II. Lavrov 93.)

Которы ли ѡзыкѣ пости-
гнеть изрещи подвигы и троуды
и добротж житиѣ его.
(Pohv. sl. II. Lavrov 94.)

Прѣлатаж ѡко врелъ на
вся страны.
(Pohv. sl. II. Lavrov 93.)

... възлѣтаѣ, ѡкоже врелъ
доуховнѣнѣма крилома.
(Pohv. sl. I. Lavrov 80.)

Яко лоуча слнечнѣнѣма свѣтмѣ
богоразоумнѣнѣмѣ просвѣти-
ша вѣсь миръ.
(Pohv. sl. I. Lavrov 83.)

⁴⁸ Analecta Bolland. Bruxelles 1897. XVI. str. 113.

⁴⁹ Лавров: Материалы str. 67—99.

На камени ты вѣры стврди
носѣ свои. (Pj. 7, str. 2.)

... жерии блажене агньца
ржкамъ си святама раздая
вѣрнымъ... (Pj. 8, str. 2.)

Тя блажене поеть земѣ Моравьскаа... и Панонскаа святи-
телю просвѣщена тобож.
(Pj. 9, str. 1.)

Основана на тврѣдѣмъ ка-
мене вѣрѣ.
(Pohv. sl. I. Lavrov 82.)

... нѣ истекъшею крѣвю
и водою ѿ прѣчистмихъ ребрѣ
Господа нашего Исуса Хри-
ста, вѣрнымъ вѣчною
пищю и бесконьчѣнии жи-
вотѣ въ спасение прѣдста,
въ ѿданнѣ грѣхомъ подающа,
ни хлѣба ангельска напита-
юща, нѣ истое тѣло Господа
нашего Исуса Христа.
(Pohv. sl. I. Lavrov 83.)

Въ западныхъ же Панонь-
стѣхъ и Моравьскахъ стра-
нахъ яко слнца въснѣвша...
(Pohv. sl. I. Lavrov 84.)

U ovim Pohvalnim slovima veličaju se sv. Ćiril i Metod zajedno. Ali izgleda, da je u početku postojalo za svakoga posebno Pohvalno slovo kao što postoji i posebni Životopis (Žitije). Tako čitamo u drugom pohvalnom slovu (rkps iz XIV. vijeka), pošto je pisac ispriповijedaо život Ćirilov: егоже и трѣдѣ и хождение почитающе подобны похвалы нѣст комоу приложити.⁵⁰ Pisac dakle Metodijeva slova ili nije znaо za takvo u čast sv. Ćirila ili ono nije postojalo. Uzmemo li, da je Konstantin svoj kanon napisao u Carigradu, kako ćemo vidjeti, izgleda da mu nije bilo poznato i pohvalno slovo sv. Ćirilu, a da nije postojalo uz Kanon sv. Ćirilu u čast, teško je pretpostaviti. Danas ova pohvalna slova češće stoje u rukopisima iza Žitija Ćirilova⁵¹ i ako su bez dvojbe namijenjena sv. Metodiju za 6. april.

Zacijelo, da bi filološka uporedbena analiza našega kanona, Pohvalnih slova i Žitija Metodijeva mogla unijeti mnogo više svjetla u pitanju njihova autorstva.⁵²

IV. Konstantin, učenik sv. Metodija — pjesnik kanona.

V. Grigorović je izrazio mišljenje, da je pjesnik kanona isto lice koje i pisac života sv. Klementa Slovenskog.⁵³ Teodorov-Balan stavlja postanак kanona u XI. vijek i tvrdi, da je potpuno nemoгуće saznati, tko je autor staroslavenskih službi u čast slavenske

⁵⁰ Лавров: Материалы, str. 94.

⁵¹ l. c. XXXI.

⁵² Na poetička mjesta u Ž. M. prvi je upozorio prof. Grivec: Žitja Konstantina in Metodija. Celje 1936., str. 96 ss.

⁵³ Погодинъ: Сборник, str. 242.

braće, pa prema tome i pjesničkih kanona.⁵⁴ Bliže je istini bio N. L. Tunicki naslućujući, da ih je mogao ispjevati samo jedan između njihovih učenika.⁵⁵ Dapače poznati slavisti kao Jagić⁵⁶ i Lavrov⁵⁷ nisu bili na čistu s ovim pjesničkim kanonom i nisu mu pridavali nikakve historičke vrijednosti.

Iz našega akrostiha se međutim lijepo vidi, da pjesnik kanona nije nitko drugi nego Konstantin, učenik sv. Metodija i kasnije biskup u Bugarskoj.⁵⁸

O njegovom životu nisu nam se sačuvali bliži podaci, ali iz Metodijeve panonske legende (Ž. M.) razabiremo, da je bio jedan od onih pratilaca Metodijevih iz Bizanta *иже брахоу того же доуха* (Ж. M. V.). On će biti jedan i od onih trojice Slavena, koji su primili posvećenje u Rimu 868. god., kad je baš i carsko poslanstvo od kneza Borisa iz Bugarske tražilo od Pape katol. svećenstvo za Bugarsku.

Iza smrti njegova učitelja 885. g. prodali su ga Nijemci kao roba židovima u Veneciju. Odatle bude 886. doveden u Carigrad. Car Lav VI. Filozof otkupio ga i neko vrijeme zadržao u prestolnici, gdje se nalazila slavenska škola i gdje je našao nekoliko svoje subraće, što ih je ostavio još sv. Metodije prigodom posjeta Carigradu (Ž. M. XIII.). Među njima bio je i mladi Simeon, sin bugarskog kneza Borisa-Mihajla. Akademik A. I. Sobolevski misli, da je Konstantin boravio u Solunu.⁵⁹ Slijedeće godine 887. napustio je zajedno sa Simeonom bizantsku prestolnicu i otišao u Bugarsku, nastanivši se („na ušću rijeke Tiče“) u samostanu sv. Pantalejmona kod Preslave. Tu je Konstantin razvio u svojstvu učitelja⁶⁰ veliku literarnu djelatnost. U Bugarskoj je našao i svoje drugove Klementa, Angelarija i Nauma, koji se ovamo skloniše iza moravske katastrofe.

God. 893.—4. sastavio je prema sv. Ivanu Zlat., Ćirilu Aleks. Izidoru Peluzioti nedjeljne propovijedi, 51 na broju, prozване „Uči, teljnoje evangelije“. Učinio je to na molbu brata Nauma, s kojim su ga vezale prijateljske veze.⁶¹ Pred zbir svojih propovijedi stavio

⁵⁴ I. c. I. str. 20, II. str. 19.

⁵⁵ Н. Л. Туницкій: Св. Климентъ еп. словенскій. Сергіевъ-Посадъ 1913., стр. 143.

⁵⁶ Вопросъ о Кирилѣ и Меодіи въ слав. филолог. (Записки имп. Акад. Наукъ 1885., vol. 51., No. 38.).

⁵⁷ Кирило та Методій в давньо слов. письменстві. Кієвъ 1928., стр. 100. ss.

⁵⁸ Sr. Novaković S.: Prvi osnovi slov. književnosti među balkanskim slovenima. Beograd 1893., str. 59. — Соболевскій, I. c. str. 127.

⁵⁹ Матеріалы и изслѣдованія въ области слав. филол. и археол. (Сборникъ Отд. рус. языки и слов. Акад. Науки, t. 88, No. 3, str. 129.).

⁶⁰ Po uzoru bizantinskom, gdje su razlikovali tri vrste učitelja: *ὁ διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου*, *ὁ δ. τοῦ ἀποστόλου* i *ὁ δ. τοῦ ψαλτηρίου* (Leunclavii Jusgraecomanum pg. 143.).

⁶¹ Азъ оумаленій Константинъ оубѣжденъ бывъ на се твоими прошеній брата Науме.

je Molitvu i Predgovor napisane u dvanaestercu po uzoru bizant. građanskog stiha (*στίχος πολιτικός*). U Molitvi s ponosom ističe, kako i imenom i djelom nasljeduje svoje učitelje.

Шѣствоую нынѣ по слѣдоу оучителю,
Имени юю и дѣлоу послѣдоуа.⁶²

U naslovu 42. propovijedi zove se još „presviter bolgarski“. Kasnije je postao biskupom, ali se ne zna, gdje mu je bila rezidencija. Jedni drže u Preslavi⁶³ drugi u Bregalnici.⁶⁴ Po zapovijedi cara Simeona preveo je 906. god. četiri govora sv. Atanazija protiv Arijanaca.

Žarki patriota Slaven dao je izražaja svome rodoljublju a ujedno i velikoj boli nad sudbinom, koja ga zadesila u pjesničkom kanonu u čast svoga dobrog učitelja Metodija. Kanon je ispjevao odmah poslije svoga dolaska ne znajući za sudbinu svojih drugova kuda lutaju i sjećajući se na dan smrti svoga učitelja. O tome nam govore slijedeći stihovi:

Тя блажене поеть земѣ Моравьскаа
честно твое тѣло имящи
И Паноньскаа, святителю, просвѣщена тобож
и людие юю съшедше ся
праздноуять твоя память.

(Pj. 9, str. 1.)

... стадо ваю святое
ходяще по земи страннѣи съхранше.

(Pj. 9, str. 2.)

Kanon je dakle morao biti ispjevan negdje u proljeće 887. god. u Carigradu, jer inače nebi bio napisao „Po zemlji stranoj“, pošto Bugarska to nikako za njega nije bila. Biograf Nauma govori za ostale učenike: ... *въви въ Българскоу землю пришедше съ великою чѣстію покои пріеша*.⁶⁵

U Bugarskoj su se oni osjećali kao kod kuće. Pa i Bogorodičen 6. pjesme, u kome moli pobjedu „Našega carja“ nad barbarima, govori da je pjesnik ispjevao svoj kanon u Bizantu. I Bugarska se nazivlje „Mizija“, kako su ju nazivali Bizantinci IX. i X. stoljeća.

Velika je nezgoda za Konstantina što je nosio isto ime sa slavenskim prvoučiteljem, pa se s toga mnogo što šta iz njegova

⁶² Теодоровъ-Баланъ, I. с. II., стр. 140.

⁶³ В. Н. Златарски: История на Българ. държава I, 2. София 1927., стр. 223 ss., 347 ss.

⁶⁴ Соболевски I. с. 171.

⁶⁵ Лавров I. с. 181.

života u kasnijim vjekovima pripisivalo sv. Ćirilu,⁶⁶ dok je Konstantinovo ime otišlo u zaborav. Nije li na pr. Ćiril Slavenski koji se spominje u najstarijim prijevodima crkvenih knjiga naš Konstantin?⁶⁷

V. Pravovjernost u našem kanonu.

Ruski učenjak Gorski publicirajući prvi bogosluženje u čast sv. Metodija nije propustio a da ne naglasi, kako se iz ovoga pjesničkog kanona i ostalih pjesama najbolje vidi, da je sv. Metodije o izlasku Duha sv. učio onako, kako uči pravoslavna crkva.⁶⁸ Za njim se povelili i drugi a u novije vrijeme i prof. Teodorov-Balan.⁶⁹ Oni to ustvrđiše na osnovu tropara, koji se nalaze u bogoslužnju u predvečerje šestoga aprila i uzimlju se naizmjenice sa stihovima 140 psalma a zovu se Stihiri na Gosposdi vozvah (*μετράρια*).

Mi smo ga gore označili sa br. 2. Ovakvom tvrdnjom htjelo bi se dovesti u sumnju pravovjernost sv. slavenskih apostola i njihovih učenika u katol. smislu.

U novije vrijeme bavili su se mnogo ovim pitanjem prof. Fr. Grivec⁷⁰ i prof. Fr. Dvornik⁷¹ pa je ono, može se kazati njihovom zaslugom i potpuno rasvijetljeno. Ja ću samo učiniti nekoliko primjedbi obzirom na pjesnički kanon Metodijeva učenika.

1. Konstantin je mogao doći u Carigrad jeseni 886. god. U Bizantu i susjednoj Bugarskoj nastale su bile velike promjene. Kncem augusta te godine umro je car Vasilije I. Makedonac, a naslijedio ga njegov sin Lav VI. filozof. Već u decembru mjesecu bude svrgnut patrijarh Focije i zatvoren u manastir, gdje i umre (6. II. 897.). Na patrijarše prijestolje zasjedne na sam Božić 886. godine carev brat mladi priac Stjepan. Odnosi s Rimom budu uspostavljeni i pitanje o filioque, što ga započeo Focije skinuto s dnevnog reda. Jedna i druga stranka živo je pregnula, da dođe do potpunog izmirenja Carigrada s Rimom. Nije dakle nimalo vjerojatno, da bi Konstantin, kome je car učinio tako velike usluge, dodirivao jedno pitanje, koje je u crkvi prouzročilo tolike smutnje, a koje se imalo predati zaboravu. Najmauje pak da bi bio u stanju insinuirati Metodiju neku dogmatsku zabludu. Zato on u svome kanonu nigdje i ne govori o izlasku Duha sv. U pjesmi 9. strofi 2. čini samo aluziju na neko prenje o presy. Trojstvu. Na koje? O takvoj jednoj prepirci, koju je imao sv. Ćiril god. 851. sa Sara-

⁶⁶ Ovamo se mogu ubrojiti vijesti o sv. Ćirilu u Solunskoj legendi (Lavrov l. c. 159), te Uspenju Ćirila (Lavrov l. c. 155).

⁶⁷ Визант. Временникъ II. (1895.), str. 240 ss.

⁶⁸ Погодин Сборникъ str. 282.

⁶⁹ l. c. II, str. 52.

⁷⁰ F. Grivec: Originalnost sv. Ćirila in Metoda (Jugsl. istor. časopis. Ljubljana Zagreb—Beograd 1935. str. 62. i tamo navedena literatura.

⁷¹ Les Légendes de Constantin et de Methode vnes de Byzance, Prague 1932. str. 284—331.

cenima pripovijeda nam opširno Zitiije Ćirila (Ž. K.) u VI. glavi, dok u Žitiju Metodija (Ž. M.) XII., tek se nagada o nekom konfliktu Metodijevom sa „iopatorskim jericima“. Nema sumnje, da se ovdje tiče uvođenja Filioque u Simbol vjere, na čemu je germansko-lat. svećenstvo onoga vremena inzistiralo. Sv. Metodije upotrebljavao je kao rođeni Grk simbol vjere bez Filioque tim više, što se tako on recitovao tada i u samom Rimu.⁷² Svoj postupak Metodije je opravdao osobno u Rimu 880. god. O tome piše papa Ivan knezu Svetopluku u mjesecu julu iste godine poslanicu, u kojoj doslovce kaže ove historičke riječi: *Igitur Methodium venerabilem archiepiscopum vestrum interrogavimus coram positis fratribus nostris episcopis, si orthodoxae fidei symbolum ita crederet, et inter sacra missarum sollemnia caneret, sicuti sanctam romanam ecclesiam tenere, et in sanctis sex universalibus synodis a sanctis patribus secundum evangelicam Christi Dei nostri auctoritatem promulgatum atque traditum constat. Ille autem professus est, se juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, sicuti sancta romana ecclesia docet, et a patribus traditum est, tenere et psallere. Nos autem illum in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus (veritatibus) orthodoxum et proficuum esse reperientes, vobis iterum ad regendam commissum sibi ecclesiam Dei remisimus.*⁷³

Konstantin je vrlo dobro znao kao i njegov učitelj razliku između nijekanja ishoda Duha Sv. od Sina i neupotrebljavanja Filioque u simbolu vjere. Zato spomenuti tropar kao izraz Focijeva krivovjerja ne može dolaziti od Konstantina, koji je sa svojim učiteljem bio „istoga duha“.

2. Još manje je Konstantin mogao slijediti Focijevo učenje u Bugarskoj kamo se sklonio i boravio do svoje smrti. Smrcu naime Vasilija Makedonca i svrgnućem Focija prekinute su i posljednje veze i obziri, što ih kuez Boris imao prema ovim dvjema predstavnicima Bizanta. Njegov sin Simeon bude iz Carigrada pozvan u domovinu, da se nađe na pomoć učenicima Metodijevim oko prijevoda svetih knjiga.⁷⁴ Prema ruskom ljetopiscu Nestoru („Povest vremennih ljet“) i njegovom preradivaču Nikiforu te ruskim hronografima „preloženije svešćenih knjig“ pada u god. 6406. od stvaranja svijeta i 77. godinu od sedmog općeg sabora a 30. god. od pokrštenja Bugara. Izveo ga sv. Ćiril Filozof. Prof. Zlatarski je ustanovio, da je to bilo između 1. IX. 893. i 15. V. 894.⁷⁵ Iz ovoga se anahronizma jasno razabire, da je naš Konstantin zami-

⁷² Filioqua uvedena je u Rimu izgleda za pape Benedikta VIII. († 1024.) i to na molbu Henrika II. — M. Jugie: *Theol. dogmatica christ. orient. I.* Paris 1926. str. 246. — M. Buchberger, *Lexikon für Theol. u. Kirche III.* col. 1039. ss.

⁷³ А. Теодоровъ-Баланъ. I. c. II. str. 221.

⁷⁴ Zlatarski I. c. str. 281.

⁷⁵ Ibid. 256. Лавров I. c. 172.

jenjen svojim imenjacom a ujedno se i vidi, da je učenik sv. Metodija bio duša ove prevodilačke djelatnosti. Prof. G. Ilinskij drži, da je Konstantin tu i zamijenio glagolicu ćirilicom (Byzantino-slavica III 1, str. 79).

Iza kratke vladavine svoga brata Vladimira (889—893), došao je na presto Bugarske Simeon. U Rimu je bio tada papa Formozo (891—896), koji je još kao poslanik u god. 866. stekao kod kneza Borisa toliko simpatija, da ga je ovaj tražio od pape Hadrijana, neka bi ga imenovao za metropolitu Bugarske.⁷⁶ Simeon se dakle obratio na Formoza moleći ga, da mu pošalje kraljevsku krunu te bugarskog metropolitu podigne na čast patrijarhe. Prema nekima⁷⁷ papa je to i učinio opunomoćivši episkopa ohridskog da pomaže i okruni Simeona. Prema drugima Simeon je okrunjen tek g. 918.⁷⁸ Bilo kako mu drago sigurno je, da je kruna bugarskog cara poslata iz Rima,⁷⁹ da se Simeon za cijeloga svoga života oslonio na katol. crkvu i najspremnije ispunjao želje pape Ivana X.⁸⁰ Bugarska crkva bila je autokefalna još od 880. god., a takvom ju je i smatrao biz. patrijarh.⁸¹ Ne samo da Simeon nije imao nikakvih crkvenih veza sa Carigradom, nego u svakoj prigodi omalovažuje bizant. patrijarha nazivajući ga čak i budalom (*μῶρος*). Zar se u takvim prilikama može i pomišljati, da su se učenici sv. Metodija naslanjali bilo u čemu na Bizant? Ta Klement, Naum i Konstantin bili su glavni stupovi, organizatori i čuvari samostalnosti i slobode svoje slavenske crkve.

3. Bizantinci su bili protivnici slavenskom jeziku i bogoslužju onako isto kao i germansko-latinsko svećenstvo. I oni su stali pri teoriji Izidora Seviljskog († 636), po kojoj se samo tri jezika smiju upotrebljavati u bogoslužju: židovski, grčki i latinski, jer su tobože po natpisu na križu Kristovom samo ta tri jezika bila posvećena. (Ž. K. XV, XVIII, Ž. M. VI.). Mi to vidimo iz apologije crnorizca Hrabra, koju je napisao s namjerom, da dokaže, kako su i slavenska pismena od Boga.⁸²

„Trojezična“ i „pilatovska hereza“ jest hereza par eccelence onoga vremena kako za sv. braću Ćirila i Metodija tako i za njihove učenike. Oni su s njom imali teških borba, o kojima nam svjedoči cjelokupna ćirilo-metodska književnost. U panonskoj legendi (Ž. K. XV) uspoređuje se borbi Davida sa Golijatom. Na samrti

⁷⁶ Ibid, str. 125.

⁷⁷ J. Hergenrither: Photius, Patriarch v. Constantinopel. Regensburg 1867. II. str. 694.

⁷⁸ Zlatarski I. c. 380.

⁷⁹ J. Srebrnič: Papež Ivan X, v svojih odnosih do Bizanca in Slovanov na Balkanu. (Bogosl. Vestnik II (1922) str. 225.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid.

⁸² В. Ягичъ: Разсужденія южно слав. и русск. старины о лерковно-славян. языкѣ. СП. 6. 1885—1895. str. 23 (311). — S. Ritig: Povijest i pravo slovenštine. Zagreb 1910., str. 7.

moli Ćiril Boga, da uništi „trijazičnu jeres“ i sačuva svoju crkvu u jedinstvu (L. K. XVIII). Još bolje se opaža u ćirilo-metodskom pjesništvu. U kanonu sv. Ćirila pjeva pjesnik o njem:

Словомъ и сердцемъ и ѡзыкомъ
Христа сына Божиа проповѣда.
Прѣмѡдрост же и силѡ и слово въплщееся, блажене,
строуми прѣтѣчнми ѡдавль триѡзычники.
Рј. 3. str. 1.
Бляди еретичьскыѡ роушитъ книгами
триѡзычники
Рј. 8. str. 3.

Naš pjesnički kanon kao da je sav u likovanju zbog pobjede nad „trojazičnicima“. Treba samo usporediti Pjesmu 1. strofu 3.; Рј. 3. strofu 1.; Рј. 4. strofu 1.; kondak itd. Oni su heretici, a Metodije je njihov progonitelj. No ne samo u pjesništvu neposredno u čast sv. braće, nego i u drugom prigodnom pjesništvu onoga vremena spominje se borba sa „trijazičnicima“. Dokaz, koliko je ta borba morala biti teška, i koliko se duboko dojmila duša mladih učenika slavenskih prosvjetitelja. Tako veličajući sv. Dimitrija pita se pjesnik (možda naš Konstantin?):

Почто моудре нищи твои раби едини
лишаемъся твоя оубо красоты
любве ради Зижителя по чюжимъ землямъ
и градъмъ ходяще на пострадавание,
блажене трѡзычникъ и еретикъ
лють воини бывающе.⁸³

Dapače u najstarijem crkveno-slavenskom Triodu (rukopis iz XII. st.) u bogoslužjenju za petak 5. nedjelje Velikog posta upravlja pjesnik molbu Spasitelju, da rastjera na zemlji „heretičke trojazičnike“.

Страсти спасенъѡ приемъ ты Спасе.
род члчскы. ѿ страсти хотя свободити
новозванъѡ ѡзыкъ. прогнавъ еретичьскъѡ триѡзычники.
по землъмъ и странамъ. страсть приемля
оутѣш ны милостиве. схрани и оумножи
взрасти ихже искоупи крѡвиѡ своеѡ честноѡ.
тѡлоустратны прѡщедры Боже бесмѣртны Господи.⁸⁴

Rimski su se pape svim svojim silama založile za pobjedu svete i pravedne ćirilo-metodske stvari, te se nisu ustručavale protiv „trojazičnika“ posegnuti i za anatemom (Ž. M. VI.).

⁸³ Н. Л. Туницкій: Св. Климентъ, епископъ словенскій Сергiевъ Посадъ. 1913. str. 70.

⁸⁴ Тухицкiй l. c. str. 80.

U cijeloj starosl. crkvenoj književnosti IX. i X. stoljeća mi ne nalazimo, da bi se pitanje o izlasku Duha Sv. dodirivalo u dogmatskom smislu. Stoga pravo kaže ruski slavista Tunickij: „... i iz života Metodijeva i iz akti pape Stjepana i iz navedenih svjedočanstava bogoslužnog karaktera očividno slijedi, da je bitno značenje u toj borbi imala trijezična hereza, koja nije priznavala slavenskom jeziku prava upotrebe u bogoslužju.“⁸⁵

Pa odakle onda ovaj tropar, u kome se tvrdi, da Duh Sv. ne izlazi od Sina? Razjašnjenje nam daju događaji, koji su se desili u drugoj polovici X. vijeka i dalje. Godine 972. bizantski car Ivan Cimiskije učinio je kraj samostalnosti Bugarskoj slavenskoj crkvi zauzevši istočni dio carevine. Patrijaršija u Drstru (osnovana 927.) bude ukinuta i podređena Carigradu. Bugarski patrijarh skloni se na zapad i poslije kraćeg zadržavanja na više mjesta (Sredac, Vodena, Moglen, Prespa) nastani se stalno u Ohridu (990. god.). Ohridski arhiepiskopi bili su slavenski, a arhiepiskop Jovan visoko učen čovjek i diplomata.⁸⁶ Podržavao je veze i sa Kijevom. Prof. M. D. Priselkov dokazuje, da su ohridski arhiepiskopi imali također rezidenciju u Kijevu a prema tome i jurisdikciju.⁸⁷ Preostalim zapadnim dijelom Bugarske vladao je car Samujlo, koji je podržavao veze sa Rimom i okrunjen krunom poslanom od pape.⁸⁸ Kad je Vasilije II. Bugaroubijca 1019. god. spravio pod svoju vlast čitavu Bugarsku, izgubila je i ohridska arhiepiskopija svoju samostalnost, a preko nje podčinjena bude i kijevsko-ruska crkva Greima. U Ohrid bi poslan za arhiepiskopa Grk Leon, prisni prijatelj patrijarhe Kerularija (1037.—1056.), a u Kijev također Grk metropolit Teopempt 1036. god.⁸⁹ U Carigradu je već bio na novo započeo spor o izlasku Duha Sv. rođak Focijev i patrijarha Sergije (999.—1019.). Taj spor obnovio je iza 20 godina istom Focijevom žestinom Kerularije. On je bio prenesen u Rusiju i u podjarmljenu Bugarsku. Crkveni bizantski emisari brisali su i prerađivali sve što im nije bilo po čudi, uništavali su i odstranjivali i svaku pomisao na slavensku uzajamnost ili veze sa Rimom. Borbi za samostalnost slavenskog bogoslužjenja, koja se u éirilo-metodskoj književnosti ispoljila kao borba protiv „trojazičnika“, dali su bizantsko-grčki arhiepiskopi obilježje borbe protiv Filioque, pošto su i sami bili trojazičnici. Lijepo to vidimo kod Teofilakta, arhiep. ohridskog (1092.—1107.), koji sastavljaajući životopis Kle-

⁸⁵ *ibid.* I. c. str. 81.

⁸⁶ Dr. В. Прокић: Први охридски архиепископ Јован [Глас Српске Кр. Академије 88 (1911), str. 267—303.].

⁸⁷ Аѡн въ начальной исторіи Кіево-печерскаго манастира [Изв. Отд. рус. яз. и слов. Акад. наук. XVII, 3 (1912), str. 187.].

⁸⁸ Srebrnié I. c.

⁸⁹ Bili su imenovani biz. carem i pribrajali se kleru carigr. crkve. — Скабалановичъ: Визант. государство и церковь въ XI. в. СПб. 1884., str. 442 ss.

mentov svu borbu sv. Ćirila i Metodija sa germansko-latinskim svećenstvom predstavlja kao borbu protiv izlaska Duha Sv. i od Sina.⁹⁰ Pod uplivom bizantskim dobili su i staroslavenski kao i grčki književni spomenici iskrivljeni smisao i tendenciozan smjer. Tako na pr. kad već moraju priznati put sv. braće u Rim, motivišu ga time, da je bio potreban zbog ispitivanja i odobrenja slavenskog prijevoda hoteći tako indirektno naglasiti grubost slavenskog jezika. Latine nazivlju „duhoborcima“ okrivljujući ih sa hereze Makedonija i Apolinarija. Klasičan primjer toga pruža nam mlade Žitije sv. Nauma.⁹¹ Pa i jedan pjesnički kanon sačuvan u sinodalnoj moskovskoj mineji br. 165. u čast obojice slav. apostola, čiji se autor ne može utvrditi, imade u 6. pjesmi 3. strofi tropar protiv Filioque. On ulazi u sastav kanonskog akrostiha: Коурила Оило-софа и блажена Методия пою.⁹²

Kad bi Konstantin, učenik Metodijev, bio pristalica pravoslavnog učenja o izlazu Duha Sv., bio bi i on stavio svoj tropar o Metodiju u sam kanon i u sastav svoga akrostiha, a nikako ne izvan kanone, gdje se danas nalazi. Osim toga ne smijemo zaboraviti, da su stihire uvijek u idejnoj vezi s kanonom i sadržajno od kanona ovisne. One su nekim načinom njegov komentar. Nikad se u stihirama neće nešto iznositi, što već nije izraženo u pjesn. kanonu pretpostavljajući, da im je jedanteisti autor. Nalazi li se dakle nešto u stihirama čega nema u kanonu, kao što u našem slučaju, znači da ne potječe od istoga autora, koga je inače vrlo teško opredijeliti, pošto stihire nikad ne ulaze u sastav akrostiha.

4. Još nešto. Ćitajući najstarije slav. književne spomenike do biz. upliva vidimo, da se u njima uvijek nalazi izraz **правовѣрнъ**, **правовѣрие** kao terminus technicus za oznaku one vjere, koju su propovijedali sv. braća i njihovi učenici. Tako u Ž. M. XII. papa Ivan veli: Яко братъ нашъ Меодіе святъ и правовѣрнъ ѹсть, а u glavi I. istoga Žitija papa Lav i Anatolije stoje zajedno sa „pravovernim“ carem Markijanom. U našem pjesn. kanonu moli pjesnik svoga učitelja, da rastjerano stado sačuva u „vere pravovernej“ (Pj. 5, str. 2.). Najstarije Žitije Nauma iz X. stolj. upotrebljava također „pravovernih“.⁹³ Isto tako i Službe u čast Ivanu Rilskom († 946.)⁹⁴ i caru Petru sinu Simeonovu († 969.), te Pohvalna slova sv. Ćirilu i Metodiju.⁹⁵

⁹⁰ Туницкій I. с. str. 81.

⁹¹ И. Ивановъ: Българскя старини. Софя 1931., str. 313.; Лавровъ 182—187.

⁹² Лавровъ: Материалы, str. 113. — Теодоровъ-Баланъ I. с. II., 76.

⁹³ А Моравскаа земля, якоже бѣ прорекль св. Меодіе архіепископъ за безаконія дѣлма дѣль ихъ, і ересы и за изгнаніе правовѣрныхъ штець. (Лавровъ I. с. 181.).

⁹⁴ И. Ивановъ I. с. 350.

⁹⁵ *ibid.* 329.

Nema sumnje, da je „pravovern“, „pravoverije“ prijevod iz grčkoga *ὀρθόδοξος, ὀρθοδοξία, ὀρθή πίστις* i da u ćirilometodijској književnosti najstarijih vremena znači vjeru, kako ju je naučavalo nepogrešivo učiteljstvo katoličke Crkve. Da je tome tako, dosta je zagledati u pisma tadašnjih papa, od kojih smo jedno gore naveli, a jedno nam je sačuvano i u Ž. M. VIII. No osim toga papa Ivan VIII. u pismu od 23. III. 881. hvaleći Metodija veli: „... orthodoxae fidei te cultorem strenuum existere contemplantes“, pa ga sokoli: „Deo cooperante, sicut evangelica et apostolica se habet doctrina, orthodoxae fidei cultum fidelibus cunctis inculca.“⁹⁶ Stjepan V. služi se također često izrazom „orthodoxa fides“ označujući time, razumije se fidem ecclesiae catholicae.⁹⁷ Najveći pak dokaz pružaju nam prastare slavenske molitve, za koje je utvrđeno, da potječu iz vremena sv. slavenske braće, a koje su ušle u Rusiju i tamo se udomaćile. Jedna od tih u Mosk. tip. biblioteci No. 388 iza imena svetaca spominje pape Silvestra, Dimasa, Celestina, Leona, Velegija (Vigilija), Alfona (Agatona) „уставившихъ правовѣрную вѣру“. Druga Molitva k presv. Trojici poslije priziva sv. Preteče i Apostola imade odmah prizivanje sv. rimskih papa: „святѣи ликъ папѣю Климянте, Силвестре, Лве папа... молитѣ Бога.“⁹⁸

I opet jedna u Zborniku bibl. u Jaroslavu No. 5—6 na prvom mjestu spominje rimske pape: „Господи, покой душа отшедшихъ свѣта сего папѣжъ, патриархъ, митрополить, архиепископъ.“⁹⁹

Takva je bila pravovjernost sv. Ćirila i Metodija te njihovih neposrednih učenika. Ali na žalost ovoj pravovjernosti u spomenicima XII. i XIII. vijeka i dalje pod uplivom bizantske odijeljene crkve dalo se obilježje nekog separatizma, koji stoji u protivnosti s katolicizmom,¹⁰⁰ dok se na koncu naziv „pravovern“ i „pravo-

⁹⁶ Теодоровъ-Баланъ: I. c. II., str. 221.

⁹⁷ ibid. I. c. str. 227.

⁹⁸ Соболевскій: I. c. 46.

⁹⁹ ibid. I. c. 39.

¹⁰⁰ Dornjak k Žitiju Ćirilovu ima: „... и ташо шед (Ćiril) научи Мораву и Ляхы и Чехы, и прогна ясыкы, и вѣру оутвѣди въ нихъ правовѣрную, и книги написавъ русскимъ ѡсыкомъ, и добрѣ научивъ, и ѡ туду иде въ Римъ, ... потомъ же многомъ лѣтомъ минувшимъ пришедъ Вѣтѣхъ въ Мораву, и въ Чехы, и въ Ляхы, раздружи вѣру правую и русскую грамоту ѡврѣже, а латиньскую вѣру и грамоту постави и правыа вѣры епископы и попы и съсѣче, а другыа разгна и иде въ прусскую землю, хотя и тѣхъ въ вѣру привести, и тамо убьенъ быстъ Вѣтѣхъ, латиньскій пискупъ.“ — (Лавровъ, I. c. 37.).

verije“ nije zamijenilo sa „pravoslavn“ i „pravoslavije“¹⁰¹ u značenju, u kom se ono i danas upotrebljava u odijeljenim slavenskim crkvama iza bizantskog crkvenog raskola.

S pravovjernošću potisnuo je ovaj bizantinizam kod Slavena i samu uspomenu na sv. braću tako, da je ona iza XII. vijeka počela iščezavati. Uvedenjem pak grčkog bogoslužbenog jeruz. ustava u crkvu u XIV. stolj. iščezla je i svaka uspomena na sv. slav. prosvjetitelje, sve do u XIX. vijek.

Dao Bog da ovom jubilarnom godinom oživi ponovno u srcima svih Slavena ova draga uspomena, te da nas poveže u „jedinomislju“ i ćirilo-metodskom „pravovjeriju“.

¹⁰¹ Cf. Skraćeno Žitije Metodija napisano po monahu Stanis'avu iz 1330. god. u Ljesnovskom samostanu: „Бѣ же сый Методіе съ своимъ братомъ въ Срацынѣхъ и Козарѣхъ оучя ня симъ православнѣи вѣрѣ.“ (Ивановъ, l. c. str. 289.)

Skraćeno Žitije sv. Ćirila: онже крстивъ их и приведе на православнѣя вѣрѣ“ (ibid. l. c. str. 285.); „учаше их православно“ (l. c. 287.).

Solunska legenda (r. kopis iz XVI. st) ima također „православну вѣру“ (l. c. 283.).

Vrlo je interesantno, da najstariji slavenski sačuvani prijevod Liturgije sv. Vasilija nije usvojio prijevod *ὁρθόδοξος* sa „pravoslavni“, nego ga jednostavno izostavio. Grčki original glasi: *Ἐν δεόμεθα καὶ ἐπερ πάντων τῶν ὁρθόδοξων χριστιανῶν καὶ ἐπερ τοῦ περισσώτου λαοῦ*, a staroslav. prijevod: *Ще молимся за всю братію за вся христіяны (w здравіи и о спасеніи).*

(M. H. Орловъ: Литургія св. Василя Великаго. С. Пбрг. 1909., str. 101.)